

UnitedStatesHolocaustMemorialMuseum

Rozhovor so Zoltánom Kukulou

RG-50.688.0018.01.02

Dobry deň prajem.

Dobry deň.

Povedzte nám prosím vaše meno.

Zoltán Kukula.

Kde a kedy ste sa narodili?

Trinásteho apríla tridsať šesť v Želiezovciach.

Pán Kukula, vy si samozrejme pamätáte, spomínate, že sme vás navštívili pred pár týždňami.

Áno.

A vy ste nám porozprávali vaše spomienky na obdobie Slovenského štátu a Druhej svetovej vojny.

Áno.

Dnes sme za vami prišli znova na návštevu, aby sme si tieto vaše spomienky dnes nahrali na videozáznam. Chcem sa vás spýtať na úvod, vravíte teda, že ste sa narodili v Želiezovciach, ale spomienky, o ktorých ste nám hovorili, sa týkali Banskej Štiavnice, a potom aj teda vášho pobytu v Bratislave.

Áno.

Odkedy ste žili v Banskej Štiavnici?

Od pol roka, lebo mamka s otcom nežili spolu, tak tam sme boli s dcérou, s mamkinou sestrou, a potom s jej rodičmi, teda so starými rodičmi. A odvtedy som bol stále v Banskej Štiavnici.

Hej. Takže celé detstvo ste tam prežili, do školy ste tam chodili...

Do školy.

Hej.

Počnúc opatrovňou... a aj gymnázium, ale potom som prešiel do Bratislavy, takže to...

Ako, ako si spomínate na obdobie ešte teda tých vašich školských liet, keď ste boli mladý chlapec v Banskej Štiavnici, ešte na obdobie prvej Československej republiky? Aký bol život v Banskej Štiavnici?

Viete čo, to je ťažko hovoriť, krásny. To mesto, to bolo vlastne študentské mesto, vlastných obyvateľov tam bolo okolo trinásť tisíc, ale keď prišli študenti, tak to bolo skoro do dvadsať, lebo tie

školy robia vlastne mesto. No a ten študentský život, to úctu sme mali k tým starším, a ozaj aj na škole bolo dobre, boli profesori, ktorí... no dá sa povedať boli vynikajúci. A čo bolo dobré na gymnáziu a vlastne vtedy boli také samovzdelávajúce krúžky a v tých sa účinkovalo. A to študenti robili. Potom sa tancovalo, profesor sa ukázal o pol deviatej v dverách, v momente sa všetko vyprázdnilo a bol pokoj. Takže to bolo v Štiavnicí, tam lesáci to boli páni, tí chodili v uniforme. Tretiaci, štvrtáci už mali pušky, tak chodili strieľať, a prvý a druhý ročník, to boli takí honci.

A v Banskej Štiavnicí žilo viacero vierovyznaní v tom období, však?

No...

Ako spolu ste vychádzali, alebo ako spolu ľudia vychádzali?

Viete čo, ako chlapec, ja som mal kamaráta, Hara Guttmanna, to bol žid. Bohuš Graca bol evanjelik. Ja som bol katolík. Medzi nami nebol žiaden rozdiel. Ale ani medzi rodičmi, ja keď som k nim prišiel, to som bol u nich ako doma, keď Haro prišiel k nám, bol ako doma. Bohuš, ten býval v internáte, lebo on bol z Hornej Lehoty a Štiavnica mala vtedy len jeden internát a ten bol evanjelický, takže on tam... ale v škole nebol žiadny rozdiel, to sme boli, čo teraz je nie. To sme boli všetci kamaráti, keď niekto mal lepšiu desiatu, tak sa rozdelil. Ja som chodieval k Harovi, tak Guttmannovci, to už vždycky som mal pripravenú pečienku, husaciu. On u nás zase chlieb s vitelom, to ani nie s maslom, ale s vitelom, to bol taký štvorec a to už povedal mame, ale troška cukru mi na to dajte. Takže hovorím, neboli žiadne... ale neboli rozdiely ani medzi dospelými. Našli sa prípady, v každej dobe sú ľudia rôzni, to máme teraz možno väčší, ako to bolo dakedy. Tak len tak susedia, že to bola katolíčka, to evanjelička, tak trošičku taká... ale ináč nebolo. A voči židom, niektorí povedzme mali výhrady, ale tých bolo veľmi málo. To boli obchody, prišli tam, ozaj starali sa a boli veľmi takí taktní. Jedni i druhí, a ešte u tých obchodníkov bolo, čo teraz je nie, mamka kupovala, to boli dve knižky, jedna veľká a jedna malá. Tu malú mal kupec a majiteľka obchodu, tá mala veľkú knihu. Do tej sa zapisovalo a na koniec roka zavolali, alebo keď prišla kupovať povedali, „Vilma, máš k dobru určitú sumu, chceš tovar? Alebo to si chceš vybrať v peniazoch?“ Čiže to boli také odmeny, že v tom obchode človek kupoval. A nestalo sa, aby deko bolo menej, to bolo... mne mamka išla kupovať kabát a chýbalo jej päť korún, no a povedala, že donesie a obchodník hovorí: „Vilma, nemusíš,“ lebo si tykali. „Vilma nemusíš, aj tak som zarobil.“ Viete, to bolo normálne. Jeden druhému si aj pomáhali, a keď v tom obchode nebolo, tak bežal do druhého a doniesol to. A tým si získaval, to takisto ten Harov otec, on mal obchod a stál vždycky vonku, každého pozdravil, jeho každý, prihovoril sa každému a oni takisto. To viete čo, to bolo viacej umele robené a myslím, že teraz sa robí kadečo, čo by sa nemalo robiť.

Harov otec mal aký obchod?

To bol textilný. A oni sa potom rozviedli, Haro ostal pri otcovi. Mamka sa vydala za doktora Welvarta, ktorý... ja totiž delím na dve skupiny, doktor a lekár. On nebol doktor ale bol lekár, darmo ten titul predtým mal, ale bol lekár. Jeho keď zavolali aj v noci, bez všetkého prišiel. Ak mu niekto dačo dal, tak dal, keď nie, tak nie. Ale nikdy sa nepýtal, alebo čo, alebo takto...

A bol tiež žid?

Tiež bol žid, no a potom mali syna, Laca, ja som Laca videl naposledy takého chlapčeka, keď som išiel potom do Bratislavy a pred dvomi alebo tromi rokmi sme s vnukom išli do Štiavnice a vidím inžinier, docent inžinier Welvart – hovorím, „Preboha, Laco!“ V tom dome, kde aj mal ambulanciu, kde bývali, tak som šiel, dcéra otvorila, že otec nie je doma, ale je na Kolpachoch, na Tajchu. Že príde večer, tak sme prišli... išiel dole schodmi a ja hovorím: „No už ide,“ a on začal kričať: „Ečo!“, lebo

tak ma volali v Štiavnicí. My sme plakali obidvaja, lebo sme sa nevideli množstvo rokov. Začali sme tak troška rozprávať, ale mali sme slzy v očiach, tak potom nie... On sa zachránil tak, že sa schovávali v Dubnici, aspoň ja tak viem, na elektrárni, na vodnej. Tak sa zachránili. A Haro, to jeho mama... otec sa oženil druhýkrát a išli, tu sa hovorí, že za Banskú Bystricu sa schovať. Ale oni, ja viem, že boli v Čiernom Balogu. A tam bolo v nejakej stodole, ich bolo asi tridsať, čo sa schovávali. No a tá Harova druhá mama, bola taká pedantná, veľmi dobrá a nemali lavór, v čom sa umývať, tak hovorila: „Haro, choďte kúpiť lavór,“ ešte s jedným, lebo dospelých by boli poznali. Vyšli von a nejaká dobrá duša... išli esesáci, ukázala, že to je židovský chlapec, tak ich zobrali hneď, hneď išli tam do tej stodoly, ich zobrali a v Nemeckej ich postrieľali.

Toto ste sa ako dozvedeli, odkiaľ?

To som v Štiavnicí. Jedni, čo sa s nimi tiež tak poznali.

A kedy ste sa to dozvedeli?

Kedy som sa to dozvedel, to už vám neviem povedať, to... no už je to dávno.

Bolo to už po oslobodení, po vojne, alebo ešte...?

Po vojne.

Po vojne.

Po vojne, po vojne. Lebo ja som do Štiavnice tak menej chodil, za Slovenského štátu som šiel, lebo ja som bol u otca v Bratislave, tak som išiel k mamke do Štiavnice a to bolo prvé, že som sa ohlásil u Guttmannovcov do obchodu, lebo tam bol arizátor. Tak povedali mi, že je Haro doma, tak som vybehol hore na štvrté poschodie a sme chodili. A on hovoril: „A pôjdeš so mnou?“ A ja hovorím: „A prečo?“ Lebo mal tú hviezdu. A ja hovorím: „Mne to vôbec nevaďí.“ To ale aj druhí chlapci, nerobili sme ani vtedy rozdiel, to trošička možno rodičia mali obavy. Viete, lebo predsa v tej dobe... to bola zvláštna doba. To ťažko hovoriť teraz. Nevnímajú to ľudia, v takom ako to bolo. Ale to prežívať, to bolo... a on bol taký šťastný, že sme spolu išli, lebo hovorím, my sme vyrazili a paradox, on chodil so mnou do úvodu, no tak do škôlky ako žid a mníšky nás mali.

Takže vy ste sa s Harom poznali ešte od škôlky?

Od takéhoto... my sme spolu vyrastali.

Hej.

Viete čo... a ozaj, ja hľadám fotografie, no... neviem nájsť, z toho mám jednu, ale myslím z prvej triedy, v botanickej záhrade ako sme... a ostatné nemám, lebo ja som strašne veľa teraz aj dal do tých kníh, čo knihy vyšli o Banskej Štiavnicí, o plavcoch a tak... No to ma mrzí, no. Ale mám, na jednej fotke ho mám, ako stojí tam. Tak hovorím, ale ani v triede, ani vyučujúci, nič také nepovedali ani nedali znať. Čo sme trošička zle znášali, to možno sem ani nepatrí, ale keď v tridsiatomdeviatom českí profesori museli ísť preč, tak mali sme jednu Posseltovú, to bola Pražáčka, tak tá Štiavničanka, tá Anča, ten malinký vlak to bol plný kvetov a to sme všetci plakali. To bola tak dobrá. Ale to ani tí Česi nedali nejakú najavo, že to je žid. V triede sme boli normálne...

Prečo museli Česi odísť v tridsiatom deviatom?

Lebo to bol normálne taký zákon akýsi, lebo väčšinou lepšie miesta boli obsadené Čechmi. A už začínali Slováci mať aj svoju inteligenciu. Lebo mňa napríklad učila slovenčinu Češka Wellingerová a ja som Zoltán. No a na vysvedčení som mal Zdeněk. Tak mamka išla hovoriť že: „Ale veď to nie je Zdeněk,“ – „To bude Zdeněk.“ No ale potom musela to prepísať, viete. To tiež bolo veľmi divné. Viete to, napríklad starosta bol tiež Čech, no ale klobúk dole.

Starosta Banskej Štiavnice?

Áno, profesor Koutný, on bol prepožičaný ministerstvom školstva na obdobie vedenia mesta. A jeho dcéra chodila s nami, žiadna protekcia nebola ani u nej. Hovorím... ťažko to teraz hovoriť, lebo tých myšlienok je veľa a vracat' sa po toľkých rokoch, veď už...

A kto vás potom učil, keď tí českí profesori odišli?

Slováci prišli. Napríklad slovenčinu začala učiť doktorka Alžbeta Gwerková – Gollnerová, akademický maliar, unikátna... tá vydala prvú slovenskú knihu Žena novej doby, to bola slovenčinárka.

Hm.

Latinár bol Schmitka, ale hovoril krásne po slovensky. Oni sa niektorí naučili a ozaj hovorili... no niektorí... pozrite, sme ľudia.

Mali ste nejakých židovských profesorov alebo učiteľov?

Nie, nie, nie, nie, to nebola profesia, taká. Lebo oni väčšinou boli obchodníci, advokáti, lekári... V Bratislave som poznal jedného žida krajčírca. To bola rarita. Ale to bol človek ozaj... kus dobrého.

A v Štiavnicí teda väčšinou tí židovskí obyvatelia boli... čo robili?

No tak oni boli obchodníci, potom tam boli právnici, advokáti, no a lekári.

A spomínate si aj na nejaké konkrétne ďalšie mená? Teda Haro bol ten váš najbližší kamarát...

Potom...

Ale tam asi bolo viacero židovských rodín v Štiavnicí, však?

Deutsch, ten bol na rohu, taký obchod mal, mal syna, tak to bol trošička tak nie v láske. Aj ten obchod nebol... Tak nie že arogantný, taký zvláštny človek to bol, jeho otec a syn takisto.

Oni mali aký obchod?

Potravinami. No potom tam bol Wetzler, to Bálint a Wetzler. Wetzler, tí to boli židia. Bálintovci boli katolíci a oni mali veľkoobchod spolu. A práve ten Wetzler ušiel, to bol z tej dvojice, z koncentráku z Osvienčima, a on prezradil vlastne, že čo sa to robí tam, biskupovi Buzalkovi.

Hm.

A tak potom prišlo, že sa ukázalo aké zverstvá sa robili tam.

A oni mali spolu, vlastne s tým katolíckym kolegom mali ten veľkoobchod?

Áno.

A veľkoobchod s čím?

Potravinami.

Potravinami.

Oni mali... Bálint mal v meste, v strede mesta obchod, Wetzler mal dole, ale mali potom tam veľikánsku budovu, to bol spoločný sklad, a oni aj pražili kávu. Pre celý okres. A oni veľmi dobre vychádzali. A od Wetzlerov dcéra, tá po fronte vlastne robila... viete to meno mi už vyšlo... v Spartakiáde, detské skladby ona mala na starosti.

Hm.

Aj tá žiadne... a to väčšinou, viete čo, na tej plavárni, na Klingeri, keď sme sa stretli, tak kto čo mal, to sa zjedlo, dalo sa, a tak, také bolo... No hovorím, neviem pochopiť túto dobu teraz ako jeden druhého by zožral, nenávisť. Vtedy... no ja som bol... to bol tiež taký veľký obchod, tam je teraz obuva, to mali židia a tá majiteľka v strede mala kasu, pec, takú deku vždycky, a keď chýbalo niekomu desať halierov... to bol peniaz, to bol rožok: „Dáš mi druhýkrát.“ Teraz keď vám chýba, tak vás vyhodia.

Hej, táto pani sa ako volala?

Hovorím toto, toto meno mi vyšlo, to tam sme práve kupovali a mamka tam... a vždycky na koniec roka taká knižočka bola, tam bolo presne... Robili ste nákup, išli ste tam, k pokladni, vám napísala a to isté si napísala sebe. A na koniec roka, ako som vám spomínal, každému dala úroky. Ale to buď si peniaze vybral – baníci si väčšinou vybrali pálenku. No a vedľa nás, tam kde sme my bývali, tam bol taký obchod, Macner. To boli takí veľmi skromní ľudia. Žiaľ Bohu tých medzi prvými zobrali. A mali syna, ten mal Parkinsona. Tak keď rodičov zobrali, on už... hej, ten dom im zobral jeden úradník, čiže arizoval ten obchod aj ten dom, im nechal tam takú malú kuchynku len a s takou malou izbou. A on bol pri tej benzínovej pumpe bol. No tak potom chceli to všetko... to meno... viete, na tie mená som taký veľmi divný, aj toho potom zobrali a nevrátili sa oni.

Zobrali aj toho arizátora?

Nie, toho arizátora nie, ale toho, čo mal toho...

Toho syna...

Hej, obyčajná benzínová pumpa, tam robil. Aj to ľuďom zavádzalo.

Hm.

To prišlo, viete čo,... ja neviem to povedať ako to bolo. Proti SS, gestapu, nebolo sily. To niečo podobné bolo teraz proti ÚV KSS, darmo ste mali pravdu, darmo ste to povedali, keď ste boli v nemilosti to. A vtedy bolo, ľudia sa toho chytili, niektorí boli strašne takí pažraví, takže to... tam sa nedalo nič to... stačilo ukázať a toho brali. A takto... hovorím, to bola strašná tragédia. A škoda, lebo hovorím, my sme... no ja som katolík, vy možná tiež, alebo evanjelik, sme ľudia normálni. Prečo by sme mali byť voči sebe takí? Ale vtedy bolo u niektorých také, ale len u niektorých. Ale teraz to máte viac. Taká nenávisť, závisť. Keď ten je šikovnejší, už mu závidia aj to.

Vraveli ste, že v susedstve ste mali tých Matznerovcov.

Áno.

A že boli teda medzi prvými, ktorí...

Medzi prvými...

Ktorí boli teda deportovaní z Banskej Štiavnice, vy ste videli...

Nie.

Ako ich brali?

Nie, nie, nie.

Odkiaľ ste sa dozvedeli, čo sa stalo?

No veď mama mi hovorila, to keď som prišiel.

Hm.

A to sa vedelo, že už nie je, ale to som už bol v Bratislave.

To už ste boli vy v Bratislave.

Už som bol v Bratislave.

A vy ste do Bratislavy kedy išli, v ktorom roku?

V štyridsiatom prvom.

Hm, chcem sa ešte vrátiť k vášmu priateľstvu s Harom, ste rozprávali, že vlastne ste sa poznali od malého malička, takže...

No od kolobežky, on mal veľkú kolobežku, to sa, to sme... s veľkými kolesami a ja len takú malú s takými drevenými, mi to tak chodilo a on tak to mi vždycky požičal. No hovorím, a ja som mu tú moju rozdraganú požičal. Viete čo, možno že teraz v rodine nie je taká súdržnosť, ako boli sme my kamaráti.

A ste spolu chodili aj do školy, áno?

Aj do školy, celú ľudovú, dokonca aj do gymnázia. Po kvartu. On myslím že už v tercii nemohol, to neviem vám povedať, lebo potom už nesmeli chodiť do školy. Toto vám už neviem povedať, to hovorím, človek nečakal, že takéto niečo bude, aby som hovoril, ale pamätať si na niečo pamätám.

Prečo už potom Haro nemohol s vami chodiť do školy?

Lebo bol žid.

Takže bol zákaz?

Áno, áno.

Aby židia chodili...?

Hej.

Teda sa vzdelávali, musel prestať chodiť do školy.

Áno, áno.

Mali ste viacero židovských spolužiakov?

Nie. To bol jeden. V Štiavnicí neboli... boli tam jedni, dole bývali, dvojčky. To boli strašne zlaté, to ste nerozoznali. A tiež veľmi dobré. No aj medzi nimi boli rôzni ľudia, tak ako aj medzi nami. Viete, nedá sa všetko hádzať do jedného vreca. Lebo sa povie, toto to je... nie je to pravda. Je pravda, že u nich to sú obchodníci hlavne. Vedia narábať s peniazmi.

Vraveli ste, že za Československej republiky ten život v tej Štiavnicí bol taký mierumilovný, alebo že ľudia spolu vychádzali dobre...

Veľmi.

A potom ste spomenuli, že ale zrazu nastala nejaká zmena k horšiemu. Ako vy si na to spomínate, kedy vy ste ako prvýkrát si všimli alebo uvedomili, že niečo sa deje?

S tými profesormi to bolo.

Hm.

A potom začali ľudia s tou arizáciou, čiže tie židovské obchody a to bola taká až chamtivosť. „Ten obchod beriem ja, ten obchod beriem ja,“ viete.

A to bolo v časoch, keď vy ste ešte žili v Banskej Štiavnicí?

To v štyridsiatom prvom ešte, potom už v Bratislave som bol.

Takže videli ste aj priebeh tých arizácií, čo sa dialo?

Tak napríklad u toho Matznera zrazu tam bol Bevelakva... a on v takej izbičke. To bola žena, keď baníci išli zo šichty ráno, tak zaklopali jej na okno, lebo to je ulica, veď potom vám ukážem aj ten dom... ulica, taký podlhovastý dom, dva schodíky do obchodu, stadiaľ do takej izby, tam baník zaklopal ráno: „Pani Matznerka, prosím si pol deci,“ dala pol deci, naliala, zapísala a išlo. To bola veľmi dobrá žena. Taká skromná. To bola taká tá troška nižšia vrstva, viete. Potom boli takí, no a... A takých veľkých boháčov v Štiavnicí nebolo. To...

A spomenul ste meno Bevelakva (Bevelaqua) vola...

Tak to ten arizoval...

To bol ten arizátor.

On bol úradník na bernom úrade alebo mestský úrad, niečo takéto to bol...

Štiavničan?

Štiavničan.

Hm.

Blízko nás býval, mal syna aj dcéru, tak ten bral... ten dom zobral, potom v dvore bol ešte jeden dom, no a ten obchod. V živote nebol obchodník.

Pamätáte si ešte nejaké ďalšie takéto príklady arizovaných židovských obchodov v Štiavnicí?

V Štiavnicí nie.

Ešte keď ste tam žili.

Nie, toto... viete čo, nás to tak ani ako deti nezaujímalo, len sme videli, že tam je, tak niečo sa hovorilo, no ale toto konkrétne to bolo pri nás, tak to môžem povedať tak, ako bolo. Ale potom aj tie druhé obchody mali tých nových majiteľov. U Guttmannov tam bolo tak, že on si vybral dajakú pani a tá bola ako správkyňa, arizátorka, ale ona si ho nechala, v obchode. Takže on bol tam, čiže...

To bol Harov otec?

Harov otec, on bol tam, on bol v svojom, len navonok to bolo... viete, čiže ona chránila ho veľmi dlho.

S Harom ste sa rozprávali o tom, že čo sa deje, aké zmeny nastali?

On len povedal: „A ty sa nebojíš so mnou chodiť?“ toľko mi povedal, keď tú hviezdou mal. Hovorím mu: „Haro, choď mi do... kelu,“ mne to... No ako chlapcovi, čo mi to mohlo vadiť? Je pravda, že niektorí sa oddelili, stránili, lebo to bola asi tak päťcentimetrová hviezda najprv na chrbte a potom tu ju nosili.

Odkedy asi? Spomínate si, od ktorého roku Haro musel nosiť hviezdou?

No ja som... viem, že keď som prišiel v štyridsiatom druhom, treťom už ju mal. V štyridsiatom prvom nie ešte. To len potom.

Takže keď ste spolu chodili do školy...?

Nemal...

Vtedy ešte nie, hm...

No to bola ľudová škola, to sme robili somariny. To sme boli... no hovorím vám, to...

A Harov otec, v tom obchode keď zostal pracovať, vy ste ho boli niekedy tam navštíviť, prišli ste sa tam pozrieť?

Ja som prišiel k mamke, no tak som prišiel do obchodu, tak sme sa rozprávali. Lebo on vonku vždycky, to bolo tak známe, že on vždycky pred obchodom, tak vzadu mal ruky, každého pozdravil.

A bol aj on v obchode s tou hviezdou židovskou? S tým označením?

Nie, nie, nie.

Vtedy... ani vtedy, keď už ten obchod vlastne prevzala tá arizátorka?

Ja som ho videl len takto, takto...

Takže bol na ulici vonku, rozprával sa s ľuďmi?

S ľuďmi...

Hm.

To je viete, ako teraz keby ste museli nosiť neviem čo na sebe, niektorí by vás odsudzovali, niektorí by pľuli na vás, niektorí by mali ľútosť, niektorí by sa pridali, rozprávali. To je tá ľudská slabosť, viete čo... No ja... Ťažko to hovoriť. Viete, lebo človek sa vžíva do toho, že čo keby ja? Ako by to bolo?

Vy ste mi spomenuli, že teda predsa len našli sa niektorí v tom období už, ktorí mali nejaké výhrady voči židom. Aké boli tie výhrady?

No že to je boháč, že to je boháč, to je advokát, on len takých chráni, ktorí majú peniaze a tak. To ľudia takto hovorili. Lenže, viete čo, to mama moja vždycky hovorila, že žid každý halier prevráti dvakrát, kým ho vydá. Kalkuluje so všetkým. To... to si veľmi dobre pamätám. A neboli tak navonok, čo sme my, to sme my. To nikdy neboli. Slušne žili, keď mohli, pomohli. Možno že niektorí, to človek nemôže vedieť, niekomu aj ublížil alebo dáko, ale to tak už človek nevie. Po prvé som bol dieťa, potom som už bol preč, no a v Bratislave, tak to tam vôbec, to sme... ste Bratislavačka, tak ja som chodil na Prvé štátne, naproti Lidli, pri Modrom kostolíku, tak nás to... To sme boli taká...

Zostaňte ešte chvíľku pri tej Štiavnici, potom sa vrátíme, potom budeme pokračovať vašimi spomienkami na Bratislavu, lebo zaujímalo by ma, teda v tom období, keď vznikol Slovenský štát, pomery sa zmenili, už Haro zrazu nemohol s vami ani chodiť do školy, už musel začať tú hviezdu nosiť a takéto veci. Boli v Štiavnici gardisti?

Boli, boli, ale viete čo, niektorí boli tak, že budeme sami, ako Slováci. Skromní. No niektorí išli do tej Hlinkovej gardy za cieľom akýmsi. To tam prišiel z Nitry dajaký Štubňa, tak ten v momente, neviem, či bol v garde, ale v HSES bol, Pleta to bolo jeho prvá, na Trojičnom námestí si takú továreň v jednom dome urobil, na svetre a tak... No ale tam... viete čo, už to, že v tých školách bolo veľa tých Čechov, to bolo také. Vrátnik Čech, ten Čech a Slovák len robotník. Tak toto bolo veľmi zlé, ale to bola politika, do ktorej človek nevidel, to sa robilo v Prahe. Viete, takže... A potom sa dokázalo, že aj tá Slovač vie byť na úrovni. No veď hovorím vám, tá profesorka Gwerková, ona v Prahe na Karlovej končila. A to s jednou Českou napísala. To bola ospevovaná slovenčinárka. Profesor Hrozičiek. Ten bol niekde v Akadémii vied, no to boli... A Slováci, viete, nebolo ich veľa, lebo naozaj do tej Prahy sa málo dostalo do tej Karlovej, bratislavská tá vlastne len začínala, tá nemala... Viete a toto aj mňa by to štvalo, že povedzme som Slovák, som tu a nemôžem byť na lepšom. Vrátnik v tabakovej továrni bol Čech. Ako keby tam nemohol... No a potom aj legionári, tí mali uprednostnenie.

A tento Štubňa, ktorý prišiel, teda z tej Nitry, on bol veliteľ gardy?

Nie, on bol v Nitre, on bol... ja neviem, sa hovorilo, že bol Machov pobočník alebo župný veliteľ, tak on to bol taký... valutové priestupky robil strašné, to viem od otca, lebo otec...

Ale on sa prispôboval do Štiavnice?

On sa prispôboval, tam si potom zobral jednu za manželku, no a veľikánske bohatstvo jej daroval.

A v rámci Štiavnice on pôsobil v nejakej funkcii ako gardista?

Nie, nie, nie, nie, nie.

On bol v Nitre gardista...?

On bol tam HSES.

Aha, ako funkcionár...?

Hlinková strana.

Hlinkovej strany?

Áno, áno, áno.

Aha... A čo sa teda gardy Hlinkovej týka, hovorili ste, že boli v Štiavnicí aj gardisti...

No boli.

Kto to bol?

To boli... tak možnože z donútenia. Učiteľ Osvald jeden, druhý bol, ale to len vtedy, keď bola nejaká slávnosť, že mali tú lodičku, tú kicku, no a to bolo...

Vy ste ich videli pri nejakých takých slávnostných príležitostiach?

No keď bola slávnosť, tak išli v tých uniformách, ale to... Nebolo ich veľa v Štiavnicí. Viete čo... to Štiavnica bola také zvláštne mesto. Tak cez obdobie študijné... študentské, a potom tak robotnícke, banícke. No a ten baník bol rád, keď prišiel domov. Radoval sa, že máme, že sme sami, že už tí Česi nám nebudú rozkazovať a takéto. To bolo. Ved' sa dokázalo, že Slovač vie byť aj vysokointeligentná a aj vo svete dačo znamenali. Tí čo odišli do Ameriky tak tí sa vyšvihli, ale svojou robotou.

A pri akej príležitosti si spomínate, že ste teda videli tých gardistov v Štiavnicí? Hovorili ste, že boli...

Keď bola oslava nejaká.

A spomínate si, že aká oslava to bola, čo to bolo?

To nie, to vám neviem povedať.

Aký to malo priebeh, pamätáte si?

No to v uniformách chodili, ale žiadne také nástupy alebo takéto nebolo.

Ako chodili na verejnosti, po uliciach chodili v uniformách?

Išli, išli v uniforme, to tak jeden dvaja išli, no a kadečo... keď nejaká schôdza bola, takže kdejaká schôdza bola, takže vtedy boli tam spolu, ale ináč...

A aké uniformy nosili gardisti?

To bola myslím čierna, také rajtky mali a také lodičky, s takou kickou.

Na hlave?

No. To mala aj Hlinková mládež.

Takže v Štiavnicí bola aj Hlinková mládež?

No to v každom meste bolo, tak ako bola pionierska organizácia, SZM, to bolo tiež. No ja som nebol tam. Ja som bol v Sokole, lebo ja som cvičil, to som potom mal trošička také opletacky, že... Lebo to,

Sokol bol český, ale v Štiavnicí bol slovenský, a mňa k tomu, že som telocvikár doviedol učiteľ Motal, to bol Čech, ktorý ma v piatej ľudovej učil a on ma vlastne tak doviedol k tomu, že som išiel študovať telocvik.

Hm. Prečo ste mali... aké opletačky ste mali kvôli tomu Sokolu?

No lebo bol Orol a Skaut. No a vtedy Skaut to bol katolícky, hoci boli aj evanjelici, tí mali na Počúvadle Zväz evanjelickej mládeže, taký tábor: Ale to bolo cez prázdniny viete, tam sa hralo, spievalo a také.

Hm.

Takže... no a ja som chcel cvičiť a tam sa necvičilo, tak tam som nemal čo robiť.

A tie opletačky ste mali u koho kvôli Sokolu?

Tak u jedného vyučujúceho.

Mal výhrady, že...?

Že som Sokol, no tak, ale potom to prestalo.

A kvôli tomu, že to bol ako český klub, kvôli tomu?

Že... viacej tam bolo Čechov, viete.

Aha.

Lebo Sokol založil Tyrš.

Áno.

No a to sa u nás bralo, že je to tak, ale aj v druhých mestách bol Sokol, veď tak väčšinou aj Slováci chodili, ktorí chceli. No do Sokola chodil, on bol tréner našej prvej najlepšej gymnastky. Nad nami býval a na aute sa zabil, a tiež bol v Sokole, tam sa naučil cvičiť, lebo tam sa prišlo, nastúpiť sa muselo do družstva, boli podľa výkonnosti prvé, druhé, tretie a tak, a sa cvičilo.

Ale Sokol teda fungoval v Štiavnicí aj počas Slovenského štátu?

Nie, nie, nie, nie, nie.

Kedy, kedy prestal byť?

Keď Slovenský štát sa vytvoril, vtedy sa tieto kluby české zrušili.

Takže potom už boli nejaké?

Potom bol Skaut a Orol.

Hm.

To boli také...

A pred vznikom Slovenského štátu židovská mládež v Štiavnicí mala nejaké...?

Oni mali nejaké, ja vždycky hovorím, že Bar Kochba alebo tak akosi sa volalo, ale nebolo o nich tak počuť, že by sa boli stretávali.

Haro nechodil do nejakého takéhoto združenia?

Nie, nie, on chodil so mnou cvičiť.

Do toho Sokola?

Do toho Sokola. Hovorím, my sme boli ako dvojčičky. Keby to bolo teraz tak, tak je dobre. Viete, to delenie nerobí dobre.

A kto... spomínate si, pamätáte si, že kto bol napríklad v tej Hlinkovej mládeži, boli tam nejakí vaši rovesníci alebo tak?

Nie.

Kamaráti, známi?

Nie, nie, nie.

A kto tam boli členovia?

No tak chlapci, ale to do meštianky chodili z dedín, do gymnázia niektorí, ale na gymnáziu nepamätám, tam bol riaditeľom Szolczány za Slovenského štátu, to bol veľmi dobrý: Ale myslím, že on nebol ani v Hlinkovej strane, to bol: „Som vyučujúci a nemám čo byť“, viete, lebo aj takí boli ľudia.

Hm.

To viete... herci, veď Gusto Valach, Gusto Pántik, chodili do toho gymnázia. No ale žiadne také výkyvy neboli, nič.

Hm.

To sa prišlo do toho Sokola, nastúpilo sa, hlásenie sa podalo, rozdelenie na náradia, striedalo sa, skončilo.

Hm, takže v Hlinkovej mládeži vy ste nemali nejakých kamarátov alebo nespomínate si, že by tam niekto medzi nimi bol, hej?

Nie, ja som... ja som sa pýtal: „Bude sa cvičiť?“ – „Nie,“ tak ja tam nemám čo robiť.

Hm, že to bolo mimo vášho záujmu, hej?

To bolo mimo môjho záujmu, mňa toto... pozrite, toto je jedna vec a toto druhá vec. Takisto ako teraz boli tie organizácie, ja som nebol. Lebo mňa tá politika nikdy v živote nezaujímala, po prvé ako dieťa, keď som s tým bol ďaleko, ja som videl kamaráta. A to mi bolo jedno, čo bol ten kamarát.

Hm.

Viete čo, keď Haro doniesol desiatu, tak prišiel a hneď sme sa rozdelili. Či veríte alebo nie. To ja som bol... oni mali vedúcu domácnosti, a to už keď som prišiel k nim, lebo mňa tam volali Ečo: „Ečko, tu máš prichystané tvoje,“ a už som jedol: A keď sme odchádzali, tak ešte aj jablko alebo dačo takto,

hovorím, ale to nielen mne, to... Zvláštny bol ten Deutsch. Ten bol taký... no taký zvláštny, nemali radi ani ten obchod.

Hm.

On napríklad, keď vzniklo povstanie, to som bol práve v Štiavnici, tak on verboval za povstalcov na nákladné auto a on si dal hodnotu ako nadporučík a nebol ničím. No tak ale to je jednotlivec, nedá sa hovoriť, že to...

Spomínate si ešte na niektoré ďalšie židovské rodiny, okrem tých, ktoré ste nám už menovali? Ktoré žili trebárs vo vašom susedstve niekde?

No hovorím, v tej Dolnej ulici, to boli Wetzlerovci. Ako sa ona volala? A potom tie dvojčičky, ináč hovorím, tie mená mi... nebudete veriť, že niekedy sme nevedeli, ani ako sa volá.

Verím.

Vedel som, že je to Lilla, že je to Lilla, ale či to je tá alebo tá, to som nie...

A dvojčičky boli kto?

To boli z jedného, oni mali dole v Dolnej ulici obchod s textilom, a oni vždy chodili oblečené tak...

Dve ženy, sestry?

Dve dievčatá, to boli židovky A potom dole nižšie boli dve Nemetyové, on mal v dome takú továrničku. Začínal šnúrkami do topánok a tie dve dvojčičky... a to sme tak vždycky na Hornej terase v Štiavnici, ak poznáte Štiavnicu troška...

Trošku hej.

Tak hlavná ulica, tam hore je taká... terasa sme to volali, železné zábradlie, tak na to sme... a keď sa vychádzalo z kostola v nedeľu, lebo to bola študentská omša, tak oni dve, to sa parádilo po meste. A dvaja spolužiaci moji, tak jednému sa páčila jedna, druhému druhá, tak to je Daninger, to je lekár, a ten Zolo Mayer ten zomrel, že: „Tá sa mi páči. Hovorím: „Lilla, Lida, pod'ťe sem,“ tak som ich zavolať a hovorím: „No tak chodíte spolu.“ Aj sa zobrali, a to bolo v kvarte.

Aj sa zobrali?

Aj sa zobrali. Viete my sme takto žili. Aj s tými dvomi dievčatami. To nebol rozdiel, išli sme po... poklebetili, porozprávali, „Ahoj – Servus,“ a išli sme.

A vy ste spomínali minule, keď sme tu u vás boli, že Haro s vami aj do kostola išiel.

Áno, to... to mi nechcel nikto veriť a ja hovorím... tak o deviatej bola študentská omša, čo nás učil náboženstvo, mal... to bola zvláštnosť, rarita možno vôbec na Slovensku, organista bol bez vyznania. Čech. Ale učil nás hudobnú výchovu, tak on bol úradným organistom a mechy sme ťahali. A hovorím Harovi: „Pod', ideme mechy ťahať,“ aj ten Bohuš Graca, tak sme mechy ťahali. Natiahli, to nás vytiahlo hore a zase, tak... A u nich ani... vedeli o tom, nič nepovedali. Raz sme išli...

Farár o tom vedel, áno?

Aj farár vedel, ale aj Harov otec.

Aj Harov otec, áno.

Nepovedali celkom nič.

Takže všetko v poriadku.

To bolo všetko v poriadku. Išli sme raz do synagógy, tak sme museli odísť, lebo my sme sa smiali. Oni tak spievali, no a Haro tak drgol rukou do mňa, a tak sme vyšli von potom.

A to bolo ešte za Československa?

To bolo áno. Viete aj to je tragédia, že tam z toho urobili potom sýpku, takto to urobili. Hasiči to mali alebo kade. Tak u nás história sa neberie do úvahy. A toto je tragédia, viete že tieto veci by mali ozaj objektívni historici dávať dokopy.

Vy ste nám minule spomínali ešte jednu židovskú rodinu, ktorú myslím, že ste zatiaľ o nej nehovorili, ja tu mám v poznámkach Gemeiner.

Á... Gemeinerovci. Tí bývali nad Matznerovcami, taký malý obchod, on bol mäsiar. A mali syna, ten skončil právo. To boli takí zvláštni oni. On bol potom po vojne sudca a on poznal len trest smrti.

Ten ich syn?

Áno.

Hm.

Oni boli zvlášť... oni sa ani s tými židmi v Štiavnici sa nekamarátili. Oni boli izolovaní. Či za to, že boli takí chudobní, to človek nemôže povedať, ale oni ani s Matznerovcami. To sa pozdravili a to bolo všetko, oni aj tak skromne bývali, taký mali domček malý, to mal jednu izbu a kuchyňu, oni práve pod nami bývali. Potom tam Dorovci bývali, a potom Matznerovci, oni mali taký väčší dom, tí Matznerovci.

A Dorovci boli tiež židovská rodina?

Nie, nie, nie. Nie, nie, nie. Ale tam nebol rozdiel, tak sme ich volali, Doronéni, lebo všetci sa volali Nénika alebo takto, tak... Aj oni sa rozprávali, nie že by v zlom, to na žiadny pád. Viete, lebo niektorí pridávajú, že to bol taký alebo taký, treba to brať s rezervou. Lebo ľudia sú, že aká je doba, tak radi idú potom s tou dobou. Idú, no bežia s ňou, aby sa dobre mali.

A čo sa stalo s tými Gemeinerovcami?

To neviem, lebo ja keď som odišiel, to už som potom tak ani... lebo mamka, súrodenci ten dom predali. Tak mamka sa stadiaľ odsťahovala, to bolo na Špitálskej, a potom išla k Starému zámku bývať, tak potom už ona nevie. Ja neviem ani o tom, či ich zobrali do kon... to neviem.

To už ste boli v Bratislave.

To už som bol preč, no keď som tam býval, tak to sme denne, to som pozdravil a bežal a oni už len kričali, keď som zbehol pre jablká: „Ečo, zase nám berieš jablká,“ no tak normálne také detské, viete, takže to, ale ja... Škoda že...

Ale vy ste potom ešte chodili do Štiavnice aj po tom štyridsiatom prvom roku, to ste...

Áno, áno, áno.

Teda išli...

S tým Harom som chodil normálne, to ja...

Ste videli takéto možno... niekedy to človek vidí viacej tú zmenu, keď má odstup...

Áno, tam už bola taká zmena, že niektorí sa odťahovali, že takí zvláštni ostali, lebo mal obchod, nie svoj, ale už mal obchod, už bol horenos.

Hm... tí arizátori?

No áno, to už niektorí... ale niektorí nie, hovorím vám, niektorí si nechali pôvodného majiteľa, ako u toho Guttmanna, u Harovho otca. Tá pani, on si ju vybral a tá ozaj ho nehradila. Tá sa o neho starala až do konca. Potom, no oni tam mali veľmi pekný byt, tak stadiaľ ich dali do dvora, do takého... Raz som tam bol, taký dosť... no, ale žili. A ja som tam išiel, to... A čo sa mi páčilo, to Laco, Haro s Lacom, s tým vlastne vlastným nevlastným synom po mamke vlastne, po otcovi nevlastný, tam to boli veľkí kamaráti. No a ešte čo bolo, ten doktor Welvart, on chodieval na Štiavnické Bane, tak to vždycky prišli sane a my s Harom také veľké špagáty sme mali, laná a na lyžiach a skiring za tými, kone išli a my sme sa ťahali cez mesto, to bola. To každý obdivoval, že ideme. A to na Piagu, on si svoje urobil a späť zase na tých saniach.

Hm.

Takže možno že neveríte tomu, ale taký bol život. A teraz keby bolo, tak ja... mne to nemôže vadieť, či ten je ten alebo ten, ale nech je človek, viete. A jeden druhému nech si pomôže, keď môže.

Haro vlastne dokedy bol v Štiavnici, do ktorého roku?

Myslím, že v štyridsiatom druhom alebo treťom, že ich zobrali, to neviem vám povedať, lebo ja som už bol potom preč.

Hej.

Len viem, že ich zobrali, že sa išli schovať.

A ten jeho otec, ten ostal potom ešte v Štiavnici?

Ako?

No Harov otec, čo mal ten obchod.

No to rodinu zobrali celú.

Celú.

Lebo on sa oženil, on si zobral druhú ženu a to bola veľmi taká, na sebe si dala záležať a to bola tá tragédia, že povedala ten lavór, no.

A čo sa stalo s tým obchodom? Ostala tam tá pani, ktorá...?

Ona tam ostala a potom už neviem, čo bolo. Potom tam urobili knihu alebo niečo také. Ona ten obchod... on ho vlastne mal, ale ona ho kryla,...no kryla, ako... On jej dal zamestnanie a oni to mali ako spoločné.

Hm.

To hovorím, a ten doktor Welvart, ten Laco, veď on je v Štiavnicí, on prednášal na... vo Zvolene, to bol..., on vždycky keď sme sa stretli, tak slzy sme mali v očiach obidvaja, on vždy hovorí... Keď som mu prvýkrát napísal, že som sa dozvedel, že je v Štiavnicí, tak mi napísal list, že plakal ako malé dieťa. Lebo on bol tiež ako žid a to sme ho za ruky držali a tak sme chodili. Len potom ja som už išiel do Bratislavy.

Ešte by ma zaujímalo, čo sa stalo s obchodom toho Wetzlera a Bálinta, s tým veľkoobchodom?

Bálintovci to mali.

Oni to potom prevzali celé?

Báli... Bálintovci, ale Wetzler bol tam tiež. Len potom toho syna... o starých neviem, lebo starých som tak ani veľmi nepoznal, lebo oni boli v Dolnej ulici a Bálintovci boli hore. Bálintovci boli, keď ste boli, obuva je na ľavej strane, tam je hotel Bristol a naproti taký veľký, to bol Bálintov obchod a dole boli Wetzlerovci. A dole bola aj tá pražiareň kávy. No ale hovorím, oni obidvaja, to znamená, že museli veľmi dobre vychádzať, jeden druhému neurobil žiadny podraz a nemali žiadne čierne úmysly, ani jeden, ani druhý. To bol katolík, to bol žid. Spolu sme boli. To...

Takže vy ste v štyridsiatom prvom išli už potom žiť...

V štyridsiatom prvom do Bratislavy.

Do Bratislavy.

Na to prvé štátne gymnázium.

Hm. A prečo ste tam išli?

No lebo otec bol zamestnaný tam a dostal taký príkaz, že mal by si syna zobrať k sebe. Že keď v novinách čítal, že vyhral lyžiarske preteky, plavecké, lebo Štiavnica patrila medzi najlepšie kluby, v Štiavnicí vzniklo akvabelo. Teraz tam v novinách je veľikánsky článok a to bolo... hovorím vám, Štiavnica žila ako mesto.

A od koho dostal ten váš otec príkaz, že si vás má zobrať?

Od ministra Pružinského.

To bol minister?

Financií.

Financií, tak váš otec bol zamestnanec...?

Na ministerstve a keď mu povedal minister financií, že mal by vstúpiť do strany alebo do gardy a on povedal: „Nie, ja som štátny zamestnanec, ja nemám žiadnu stranu, ja som úradník pre všetkých.“ A on nepoznal výnimku, či to bol katolík, či to bol evanjelik, žid. Urobil si priestupok. Keď prišiel do

Štiavnice, tam s tým Štubňom, ten sa mu vyhrážal, tak povedal: „Prosím, no tak poďte do Bratislavy s nami,“ v momente sa dohodli. Potom druhý bol Kripner, ten zobral Šindlerku, to bola... ten otcovi povedal: „Ako je to možné, takú pokutu mi dávaš?“ A on povedal: „Tu sme úradne, ja som Kukula a vy ste pán Kripner.“

A to bol arizátor?

To bol arizátor, Kripner, on bol maliar.

Hm.

On bol obyčajný...

Áno?

On bol obyčajný maliar, no a to bola dosť... myslím, že okolo dvesto alebo tristo žien tam robilo v tej továrni.

Hm, to bola aká továreň?

Na svetre.

V Štiavnici?

No tak tam boli dve.

...

Prestali sme pri tom, ako ste spomínali nejakého pána Kriplera...

Kripner, Kripner.

Kripner? Kripner.

Kripner.

Kripner, vraveli ste, že to bol v Banskej Štiavnici arizátor.

Áno, to bol arizátor Šindlerky, to bola továreň na svetre.

Tá továreň sa volala Šindlerka?

Áno, to nejaký žid to mal a on to zobral, to bolo na ľavej strane v Dolnej ulici. A potom tá Slovenka bola a potom bola Pleta z toho. No ale ten Štubňa, keď prišiel z tej Nítry, tak on na Trojičnom námestí začal, pár strojov mal, no a potom zobral tú Pletu.

A tento Kripner, čo mal s vaším otcom, oni spolu mali nejaké oficiálne...?

Oni spolu chodili do školy.

Aha.

V Štiavnici. A on mal nejaké valutové a daňové nezrovnalosti, no tak udanie bolo, tak sa muselo prísť vyšetrovať. Tak sa prišlo a on mu začal skákať, lebo otec mu povedal, fúru peňazí mal platiť, že on si to zariadi u Macha. Hovorí: „Nech sa páči.“ No a on mu tykal: „Paľo, no tak ako to?“ A on hovorí:

„Tu som ja Kukula a vy ste tu pán Kripner, tu sme nie žiadni kamaráti ani spolužiaci,“ no tak to už bolo, otec bol v tomto strašne čestný a svedomitý.

Takže váš otec vlastne prišiel prešetrovať tú situáciu do Banskej Štiavnice?

Áno, áno.

Aha, a vy ste tam boli vtedy s ním?

Nie, nie, nie, nie, to on.

Takže ako ste sa dozvedeli, že čo sa stalo?

No to potom hovoril doma, že ten Kripner, že tak ho spucoval, že mu bolo zle.

Vy ste sa poznali?

Ja som ho poznal, hej.

A váš otec presne čo robil v Bratislave?

Dôchodkový riaditeľ ministerstva financií.

Takže to bol vlastne ako riaditeľ odboru dôchodkového na ministerstvu?

Áno.

Financií?

Ale bez pardonu. Viete čo, nemali ho ľudia radi, keď prišiel do Štiavnice, tak bol strach, lebo on nepoznal nikoho, ani brata, ani... „Robíš podvody, svinstvá, nedá sa nič robiť.“ No a to mi hovoril vždycky starý Dzurilla, lebo on mu robil šoféra, toho brankára otec, Dzurillov, že: „Zolo, ten otec ten nepozná ani len brata,“ a ja hovorím: „To je stará škola.“

Ako si spomínate teda na ten prechod do tej Bratislavy a na váš život v Bratislave, to bolo vlastne v štyridsiatom prvom ste tam prišli, áno?

Áno, pre mňa to bolo strašné dačo. Z malého mesta prísť do veľkého. Ja som tam padal. Lebo v Štiavnici som bol zvyknutý byť naklonený dopredu do tých kopcov, no a v Bratislave keď som išiel, tak to rovina. A bývali sme na Dostojevskom rade pri..., Modrý kostolík, tam vzadu a na Prvé štátne som chodil. No a tam... hovorím, ten prechod pre mne bol strašný. Celkom iní tí bratislavskí, to sa na mňa dívali ako na takého dedinčana z vidieka, „My bratislavskí chlapci, né, né...“ a tak to začalo, takže... Ale profesori boli... no a už vtedy boli všetko slovenskí profesori. Viete, takže tam nebolo jedného, taký profesor Stalmašek, slovenčinár Béder, latinár Mošať... nie, Béder bol slovenčinár, Mošať bol latinár, Selecká slovenčinárka. To boli pojmy. Ja som sa zle cítil zo začiatku, lebo ja som bol typický študent, s reparátmi. No tak to viete. No a hovorím, s tou angličtinou, tam vtedy som videl, že otec má taký vzťah akýsi ľudský. Doktor Sachs, Šaš alebo tak akosi sa volal, dačo mal, to bol žid, ten ho tak kryl, ako ho mohol. Ja som nosieval mu na byt maslo a takéto veci. A potom aj v Piešťanoch tam bol veľkostatkár Reis alebo ako sa volal, on i Piešťany mal. Tam sme chodili a to sme, to som ja potom nosieval, to bol taký decentný pán. A potom čo sa s ním potom stalo... nič... len bol nazlostený, že dal mi úlohu z angličtiny učiť sa a ja nič, nič, nič som nevedel, keď prišiel. A potom ešte jedných, to bol krajčír, toho zachránil, ale potom čo sa stalo, ani otec už nevie. To bol taký, blízko býval toho doktora Šaša, ako je tá socha holokaustu alebo čo, je to teraz pred kostolom...

Pri Dóme svätého Martina tam?

Hej, naproti taký dom je a také pavlače boli tam, tak tam bývali, obidvaja. A to už keď som prišiel, tak ten jeden, ten v dezolátnom stave býval.

Tam býval ten doktor Sachs aj ten...?

Ten mal aj svoju kuchyňu aj...

Aj ten krajčír?

Aj ten krajčír, ten krajčír mal jednu izbičku. Tam to bola pracovňa, všetko možné.

A ten pán sa ako volal, ten krajčír?

To neviem.

Neviete si spomenúť? Hm..